

Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu, god. XLIX (2016.), br. 3-4, 144 str.

Pretposljednji dvobroj, broj 3-4, časopisa *Kaj* za 2016. godinu iz tiska je izašao u studenom 2016. godine (nakladnik Kajkavsko spravišće, Zagreb, glavna i odgovorna urednica Božica Pažur), a tematski se gotovo potpuno veže za područje Zagrebačke županije. Iznimka je književno umjetnički portret književnice Božice Jelušić, objavljen u povodu 65 godina njezina života i 45 godina književnog stvaralaštva (str. 3-24), u kojem se donosi deset autoričnih pjesama, pet njezinih prepjeva s njemačkog, engleskog, francuskog i poljskog jezika, potom pogovor zbirci pjesama Božice Jelušić *Ftič kesnokrič* iz pera Emilije Kovač i razgovor s autoricom, objavljen i kao pogovor zbirci. Književnoumjetnički portret Božice Jelušić zaključuje njezina biobibliografija.

Slijede izbori pjesama s dvaju recitala kajkavskog pjesništva održanih u Svetom Ivanu Zelini 2016. godine. Izbor pjesama s 35. Recitala suvremenog kajkavskog pjesništva *Dragutin Domjanić*, objavljenih u zbirci s tog recitala *Su senje zbilam potrošene*, donosi četiri nagrađene pjesme autora Željke Cvetković, Zdenke Maltar, Emilije Kovač i Željka Bajze (str. 25-28), a izbor pjesama objavljenih u zbirci *Črlene čizmice*, zbirci 36. Smotre dječjeg kajkavskog pjesništva *Dragutin Domjanić*, obuhvaća 14 pjesama (str. 29-39). Natalija Dujaković, učiteljica hrvatskog jezika u Osnovnoj školi Ivana Perkovca u Šenkovcu, dobitnica nagrade za poticanje dječjeg pjesničkog izraza na tom recitalu, donosi prikaz višedesetljetnih aktivnosti očuvanja jedinstvenog zavičajnog govora — kajkavske ikavice — u svojoj školi (str. 40-42). Književnoumjetnički dio ovog dvobroja časopisa zaključuje

tekst Božice Pažur »Dječje kajkavsko književno obilje«, izvještaj sa spomenutog recitala dječjeg kajkavskog pjesništva (str. 43-44).

Niz od četiri izvorna znanstvena rada otvara članak »Govor Moravča« (str. 45-69) Anite Celinić, više znanstvene suradnice na Odjelu za dijalektologiju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, u kojem se daje prikaz govora Moravča, mjesta u sesvetskom prigorju, nastao na temelju dijalektološke građe prikupljene trodnevnim terenskim istraživanjem obavljenim u svibnju 2014. godine u Moravču. Uvodno, analizom toponima i apelativa koji dijele osnovu s imenom Moravča, autorica zaključuje da se radi o staroj slavenskoj osnovi sa značenjem povezanim sa zelenom travom ili vodom od koje nastaje zelenilo. Budući da govor Moravča dosad nije istraživao, nije ucrtan na jezičnim kartama. Autorica donosi prvenstveno fonološke podatke o govoru, uz neke osnovne morfološke podatke. Njezino istraživanje pokazuje da govor Moravča pripada konzervativnoj zagorsko-međimurskoj skupini kajkavskih govora (prema klasifikaciji Stjepana Ivšića), odnosno da se Moravče nalazi neposredno zapadno od izoglose koja dijeli konzervativnu zagorsko-međimursku skupinu govora od revolucionarne križevačko-podravске skupine. Autorica analizira naglaske i njihova distribucijska ograničenja, samoglasnike, suglasnike, njihovo porijeklo, distribuciju i izgovor, potom jezične promjene te daje i nekoliko morfoloških podataka o govoru Moravča. Na kraju članka nalazi se ogled govora Moravča (str. 67), ispisan fonetski kako bi u njemu bile vidljive izgovorne varijacije fonema opisane u članku.

Nedovoljna istraženost političke povijesti Samobora između dva svjetska rata uključuje i nedovoljnu istraženost tada naj-

jače političke stranke u Samoboru — HSS-a. Danijel Vojak, znanstveni suradnik u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar, već se bavio istraživanjem djelovanja HSS-a na samoborskom području u tom razdoblju, a svoja istraživanja nastavlja izvornim znanstvenim člankom »Djelovanje Hrvatske seljačke zaštite na samoborskom području za vrijeme Savske banovine, 1936.—1939.« (str. 7186), u kojem prikazuje djelovanje Hrvatske seljačke zaštite na samoborskom području od njezina osnutka 1936. godine do promjene političkih prilika proglašenjem Banovine Hrvatske koja se odrazila i na odnos državnih vlasti prema Zaštiti. Nakon uvoda o međuratnoj političkoj povijesti Samobora te osnivanju i djelovanju Hrvatske seljačke zaštite i Hrvatske građanske zaštite, autor analizira brojno stanje i raširenost Hrvatske seljačke zaštite, njezino javno djelovanje na samoborskom području te aktivnosti njezinih istaknutih pojedinaca (primjerice Ljudevita Tomašića). Budući da je djelovanje Zaštite uključivalo i redarstveno djelovanje, često je dolazila u sukob sa Žandarmerijom. Stoga autor prati djelovanje i odnos samoborskih kotarskih vlasti, ali i državnih vlasti, prema Zaštiti i njihove uspjehe odnosno neuspjehe u sprečavanju djelovanja Zaštite. Autor koristi građu arhivskog fonda *Savska banovina, Odjeljak upravnog odjeljenja za državnu zaštitu* i arhivske zbirke *Grđanske stranke i društva / Grupa VI* (oboje u Hrvatskom državnom arhivu) te lokalnu periodiku.

Izvorni znanstveni članak »Rakovec (Rokonuk) kao središnji posjed okolice« (str. 87-116) Franje Pajura donosi prikaz povijesti srednjovjekovne utvrde Rakovec i njezina posjeda. Obrazlažući okolnosti nastanka utvrde, obrambenog kastruma tipa *Wasserburg*, autor zaključuje da je nastala kao jedna od utvrda na trasi tzv. Koloma-

nove ceste, najvažnije prometnice srednjovjekovne Slavonije. Utvrda, nastala na pogodnom položaju uz izvor vode na pola puta od Križevaca do Zagreba, na pravcu Kolomanove ceste koji izbjegava obližnja močvarna područja, postupno je okupila okolne posjede i postala središnje mjesto okolice. Autor analizira izvore koji svjedoče o tom procesu i ističe povezanost s Medvedgradom kao važan čimbenik izrastanja Rakovca u središnje mjesto. Prati nastanak i razvoj rakovečkog predgrada kroz povijest — od sela u 14. st. preko trgovišta u 15. i 16. st. do, ponovno, sela, u 18. st. te donosi razloge za takav razvoj — naime, Osmanlije razaraju rakovečko trgovište, a prestankom osmanske opasnosti rakovečka trasa Kolomanove ceste gubi na važnosti, dok vrbovačka trasa jača, čime Vrbovec postaje središnje mjesto okolice. Sukladno teoriji centraliteta, autor donosi elemente triju temeljnih funkcija Rakovca u srednjem vijeku — obrambene, vjerske i privredne. Analizirajući opis međa posjeda Rakovec iz darovnice kralja Bele IV. iz 1245. godine autor ispravlja i dopunjuje tvrdnje dosadašnje historiografije te tako daje doprinos poznavanju topografije područja između Zagreba i Križevaca u srednjem vijeku.

Članak »Spomenik banu Josipu Jelačiću u Zagrebu« (str. 117-138) povjesničara umjetnosti Ivana Srše neobjavljeno je i prilagođeno izlaganje sa znanstvenih skupova održanih u Glini i Zagrebu 1998. godine u povodu 150. obljetnice ustoličenja bana Jelačića, a sada se objavljuje u povodu 150. obljetnice podizanja spomenika te 215. obljetnice Jelačićeva rođenja. Radi se o dijelu elaborata koji je 1990. godine izradio tadašnji Restauratorski zavod Hrvatske u kojem se donose rezultati historiografskih istraživanja o spomeniku banu Jelačiću provedenih uoči njegova vraćanja na zagrebački Trg

bana Jelačića iste godine, poduzetih radi prikupljanja podataka koji bi mogli poslužiti za izradu projekta novog postolja (originalno je postolje potpuno srušeno 1947. godine) i konzervatorsko-restauratorsku obradu samog spomenika. Autor se usredotočuje na razdoblje od prvih planova o podizanju spomenika 1854. do njegova postavljanja 1866. godine. Analizirajući arhivsko gradivo i onodobni tisak, prati osnivanje odbora za podizanje spomenika, zatim odabir autora te analizira ugovore koje je odbor sklopio s autorom, bečkim kiparom Antonom Dominikom Fernkornom. Budući da prvotno dogovorena verzija spomenika — ban koji jaše na konju koji se propinje trima nogama, a samo se jednom upire o tlo — na kraju nije izvedena, već je izvedena najjednostavnija verzija, u kojoj kasa paradnim korakom, autor istražuje uzroke toj promjeni. Ulogu u njoj imala je, između ostaloga, i Fernkornova bolest, zbog koje autor spekulira i o Fernkornovom autorstvu spomenika. Zaključuje da zbog narušena zdravlja Fernkorn nije apsolutni autor spomenika, da je izradu spomenika nadgledao a da su pravi autori njegovi suradnici.

Časopis zaključuju dva prikaza (str. 139-143). Vanja Budiščak prikazuje izabrane pjesme Dragutina Domjanića *K suncu prosi vsaka roža*, koje je priredio Božidar Petrač a 2015. godine izdala Kršćanska sadašnjost, a Danijel Vojak znanstveno-stručni skup *Samobor — stotinu godina nakon Milana Langa*, održan u organizaciji Hrvatskog katoličkog sveučilišta i Matice hrvatske, Ogranak Samobor u Samoboru 15. listopada 2015. u povodu 100. godišnjice objavljivanja djela *Samobor. Narodni život i običaji* samoborskog prosvjetnog i kulturnog djelatnika te političara Milana Langa.

- Neven Kovačev